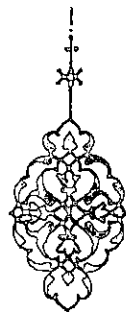

سیاست خارجی دولت خاتمی

(۱۳۷۶ - ۱۳۸۴)

www.ketab.ir

- سرشناسه: صدقی، ابوالفضل، ۱۳۴۷-
عنوان و نام پدیدآور: سیاست خارجی دولت خاتمی (۱۳۸۴-۱۳۷۶). تألیف ابوالفضل صدقی.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص.
فروست: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۲.
شابک: ۹۵۰۰۰ ریال: ۸-۶۲۱-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸-
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
موضوع: خاتمی، محمد، ۱۳۲۹-..
موضوع: رؤسای جمهور-ایران-انتخابات-۱۳۷۶.
موضوع: ایران-روابط خارجی-۱۳۷۶-۱۳۸۴.
موضوع: ایران-سیاست و حکومت-۱۳۷۶-۱۳۸۴.
شناسه افزوده: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ س ۹ ص/۱۷۱۶ DSR
رده‌بندی دیوبی: ۳۲۷/۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۴۴۷۰۶

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات

عنوان: سیاست خارجی دولت خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴)

تألیف: آیداد الفضل صدقی

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۲

شمارگان: ۲۰۰۰ قیمت: ۹۵۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۸ - ۶۲۱ - ۴۱۹ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN 978-964-419-621-8

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبه روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ فکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irde.ir

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۳	 پیشگفتار

بخش اول:

۱۷	 چارچوب نظری
۱۹	 فصل اول: بررسی مفهوم سیاست خارجی
۲۳	 اهداف سیاست خارجی
۲۷	 تنش‌زدایی (Detente)

فصل دوم: اصول و ساختار تصمیم‌گیری سیاست خارجی جمهوری اسلامی

۳۱	 ایران
۳۱	 الف) اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
۳۱	 ۱- مبارزه با ظلم و دفاع از مظلوم
۳۵	 ۲- دعوت
۳۶	 ۳- حفظ تمامیت ارضی و ام‌القری
۳۹	 ۴- اصل نه شرقی و نه غربی (قاعده نفی سیل)
	 ب) ساختار تصمیم‌گیری سیاست خارجی جمهوری اسلامی
۴۳	 ایران
۴۵	 الف) سطح تحلیل بوروکراسی و سازمان

ب) نظام تصمیم‌گیری گروه‌ها.....	۴۶
ج) تصمیم‌گیری فرد.....	۴۶
۱- مقام رهبری.....	۴۷
۲- ریاست جمهوری.....	۴۸
۳- قوه‌ی مقننه.....	۴۸
۴- وزارت امور خارجه.....	۴۹
۵- شورای عالی امنیت ملی.....	۵۰
فصل سوم: بررسی احتمالی سیاست خارجی ایران طی سال‌های	
۱۳۵۷ تا ۱۳۷۶.....	۵۳

بخش دوم:

تحولات سیاست خارجی ایران در دوره‌ی اول ریاست‌جمهوری آقای خاتمی

(۱۳۷۶-۱۳۸۰).....	۶۳
فصل اول: تحولات روابط بین‌الملل در دوره‌ی ریاست‌جمهوری آقای خاتمی	
مرحله‌ی اول: دوران بعد از جنگ سرد.....	۶۵
مرحله‌ی دوم: از دوران بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر.....	۷۰
فصل دوم: تحولات سیاست خارجی ایران در دوره‌ی اول ریاست‌جمهوری	
آقای خاتمی.....	۷۷
۱- اتحادیه‌ی اروپا.....	۸۰
۲- ایران و آمریکا.....	۹۶
۳- ایران و مناطق پیرامونی.....	۱۰۹
الف) حوزه‌ی خلیج فارس.....	۱۰۹
ب) حوزه‌ی دریاچه‌ی خزر.....	۱۱۶
اولین اجلاس سران خزر در شهر عشق‌آباد.....	۱۱۷
دومین اجلاس خزر در تهران.....	۱۲۰
ج) مهمترین تحولات حوزه‌ی پیرامونی ایران.....	۱۲۴

نتیجه‌گیری بخش دوم: ۱۲۷

بخش سوم:

تحولات سیاست خارجی ایران در دوره‌ی دوم ریاست‌جمهوری خاتمی ۱۲۹
(۸۴-۱۳۸۰) ۱۲۹

فصل اول: حادثه‌ی یازده سپتامبر و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۱

مواضع دولت در برابر حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر ۱۳۸
مواضع مقام معظم رهبری در قبال حادثه‌ی ۱۱ سپتامبر ۱۴۱
واکنش آمریکا بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر ۱۴۷
مهم‌ترین جریان‌های خبری علیه ایران از نگاه آمریکا

(پیرماه ۱۳۸۲) ۱۴۹

خاورمیانه ۱۵۴

عراق ۱۵۴

فصل دوم: حقوق بشر و برنده‌ی هسته‌ای ۱۶۱

۱- حقوق بشر ۱۶۱

۲- انرژی هسته‌ای ۱۷۱

۳- جمع‌بندی و تحلیل ۱۹۴

فصل سوم: مناطق پیرامونی در سیاست خارجی دولت اصلاحات ۲۰۳

۱- جزایر سه‌گانه ۲۰۴

۲- لوله‌های انتقال انرژی حوزه‌ی خزر ۲۰۹

مسیر غربی باکو- جیهان ۲۱۰

مسیر جنوبی: ایران - خلیج فارس ۲۱۲

الف) به شکل معاوضه ۲۱۴

ب) از طریق کشیدن خط لوله ۲۱۷

بررسی ملاحظات سیاسی در انتقال نفت و گاز حوزه خزر ۲۱۹

مزیت‌های راهبردی و ژئوپلیتیکی لوله‌های نفت و گاز ۲۲۲

بخش چهارم:

نقد مبانی سیاست خارجی دوره‌ی اصلاحات ۲۳۱

در پایان ضمن تشکر از نویسنده‌ی محترم آقای ابوالفضل صدقی از ناظران علمی اثر، آقایان دکتر اکبر اشرفی و دکتر رشید جعفرپور و نیز همکاران محترم در مؤسسه‌ی فرهنگی هنری و انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

www.ketab.ir

پیشگفتار

پیروزی آقای سید محمد خاتمی در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۷۶، تحولی مهم در صحنه‌ی سیاسی ایران بود که دوره‌ی جدیدی را در تاریخ جمهوری اسلامی ایران رقم زد. سیاست تنش‌زدایی، دیالوگ سازنده و گفت‌وگوی تمدن‌ها سمت‌گیری اصلی سیاست خارجی دولت آقای خاتمی را شکل می‌داد. سیاست خارجی جمهوری اسلامی در این مقطع ریسک‌گریز و سوده‌جو بود؛ یعنی می‌خواست فایده‌ی متوسط کسب کند. بدین ترتیب ایران در صدد برآمد به تعامل سازنده با دنیا بپردازد، تا از این مسیر به صورت کشوری عادی در عرصه‌ی بین‌الملل پذیرفته شود. این سیاست مبتنی بر این بود که از طریق تعامل و ائتلاف‌سازی در محیط فوری ایران (خلیج فارس، آسیای مرکزی و قفقاز) و در نهایت با کشورهای دیگر بتواند زمینه‌ی تنش‌زدایی و اطمینان‌سازی را به وجود آورد و از طریق جهت‌گیری تعامل گریانه جایگاه خود را در نظام بین‌الملل ارتقاء بخشد و به دنبال آن شرایط توسعه در داخل را فراهم سازد.^۱ در همین راستا آقای خاتمی در سخنرانی خود در سازمان کنفرانس اسلامی در تهران بر حرکت به سوی یک نظام عادلانه و تازه‌ی جهانی، امنیت و صلح در منطقه و جهان تأکید کرد. دولت آقای خاتمی برای رسیدن به اهداف خود در سیاست خارجی رابطه و گفت‌وگو با دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی را در دستور کار قرار داد.

۱. امیر محمد حاجی‌یوسفی، «چارچوب نظری برای تحلیل مذاکرات هسته‌ای و سه قدرت اروپایی»، رهیافت سیاسی و بین‌المللی، (شماره ۶، بهار و تابستان ۱۳۸۳)، ص ۷۶.

حُسن استقبال از برگزاری سازمان کنفرانس اسلامی در تهران، دعوت کشورهای مختلف از آقای خاتمی و گسترش روابط با کشورهای عربی و اروپایی، عذرخواهی آمریکا از نقش دخالت‌جویانه در کودتای ۲۸ مرداد و همچنین مشارکت نسبی در جنگ عراق علیه ایران، برداشتن تحریم‌های ناچیز اقلامی چون قالی و پسته، بازگشت سفرای اروپایی در مهرماه ۱۳۷۶ به تهران - که به خاطر دادگاه می‌کونوس ایران را ترک کرده بودند - از واکنش‌های ابتدایی جهان غرب و اعراب به سمت‌گیری جدید سیاست خارجی آقای خاتمی بود. در واقع آقای خاتمی سعی کرد با کاهش اهداف ملی، کم‌رنگ‌نمودن اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی، ریسک‌گریزی و بسنده‌جویی، ایران را به یک کشور عادی در عرصه‌ی بین‌المللی مبدل ساخته و تهدیدات در محیط فوری امنیت ملی ایران را کاهش دهد.

اگر ما بخواهیم براساس شاخص‌های مهمی چون تروریسم، حقوق بشر، صلح خاورمیانه، سلاح‌های کشتار جمعی، تحریم‌ها و تهدیدات موجود در محیط امنیت ملی فوری از جمله رژیم حقوقی دریای خزر، بوله‌های نفت و گاز و جزایر سه‌گانه به تحلیل سیاست خارجی ایران بپردازیم، به این مهم دست خواهیم یافت که اولاً ایران نه تنها به صورت یک کشور عادی در عرصه‌ی بین‌المللی مورد پذیرش واقع نشد، بلکه در لیست محور شرارت هم قرار گرفت و در وهله‌ی دوم تهدیدات امنیتی در محیط فوری جمهوری اسلامی ایران از جمله رژیم حقوقی دریای خزر و جزایر سه‌گانه لاینحل باقی ماند. اما سیاست تنش‌زدایی توانست با افزایش جایگاه مورد احترام و مقبول بین‌المللی ایران، افکار عمومی در غرب و نزد دولت‌های عربی اسلامی را به نفع ایران تغییر دهد و به تعبیری باعث افزایش قدرت نرم ایران شود و فرصت‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و تبلیغاتی برای نظام اسلامی فراهم آورد.

این کتاب در چهار بخش سازماندهی شده است که در بخش اول چارچوب نظری پژوهش و مفهوم سیاست خارجی، همچنین اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و ساختار تصمیم‌گیری در نظام جمهوری اسلامی بررسی قرار می‌گیرد. بخش

دوم به بررسی تحولات سیاست خارجی ایران در اولین دوره‌ی ریاست‌جمهوری آقای خاتمی در پرتو تحولات و ساختار روابط بین‌الملل بعد از جنگ سرد و حادثه ۱۱ سپتامبر می‌پردازد. شایان ذکر است در بیان تحولات در این بخش بیشتر از روزنامه‌ی اطلاعات که بیشتر به دولت اصلاحات نزدیک بوده استفاده شده است، و این روزنامه روزبه‌روز مورد بازدید و توجه نویسنده بوده است. در بخش سوم تحولات سیاست خارجی ایران در دوره‌ی دوم ریاست‌جمهوری خاتمی (۸۴-۱۳۸۰) مورد بررسی قرار می‌گیرد و بخش چهارم مبانی سیاست خارجی دوره‌ی اصلاحات را مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد.